

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 330.43

Проф. Г.І. Башнянин¹, д-р екон. наук; доц. А.А. Сельський²,
канд. фіз.-мат. наук; доц. Ю.І. Турянський¹, канд. екон. наук;
проф. О.О. Кундицький³, д-р екон. наук

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЙНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Розглянуто економічну сутність поняття "лібералізаційна ефективність", що дає змогу представити функціональну залежність між економічною ефективністю та лібералізацією у двох варіантах: інтегральному і диференціальному. Простежено вплив лібералізації на економічну ефективність за умов чистої екстенсифікації. Проаналізовано характер впливу лібералізації на економічний розвиток з урахуванням фактора часу.

Ключові слова: лібералізація, лібералізаційна ефективність, економічна ефективність, екстенсифікація, економічні системи.

Постановка проблеми. Економічна ефективність функціонування будь-яких господарських систем (незалежно від їх функціонально-системного, формаційно-системного, ринкового, динамічного та іншого типу) значною мірою залежить від такого специфічного економічного і соціально-економічного фактора, як лібералізація, що втілюється у відповідних лібералізаційних процесах.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Як окрема продуктивна сила суспільства, лібералізація певною мірою сприяє підвищенню ефективності функціонування національної економіки. Однак аналіз наукової літератури із зазначеної вище проблематики дав нам підстави виявити принаймні три інтерпретації лібералізації як специфічного економічного процесу. Перша інтерпретація характерна для марксистської економічної літератури і тому її можна визначити як марксистську. Дослідники-марксистки і сучасні неомарксистки вважають, що лібералізація негативно впливає на результативність функціонування економічних систем [1-3]. У ліберально-консервативній економічній літературі, тобто в класичній чи сучасній неокласичній гілці розвитку економічної теорії, лібералізація оцінюється вже як економічний процес, який переважно позитивно впливає на економічний розвиток, продуктивність тієї чи іншої господарської системи [4-8]. У сучасній кейнсіанській політичній економії, а також певною мірою в соціал-демократичній чи соціалістичній літературі переважає та точка зору, що лібералізація впливає на економічний розвиток як позитивно, так і негативно [9-11].

Мета роботи полягає в дослідженні лібералізаційної ефективності економічних систем. Для її досягнення поставлено такі завдання: розкрити

¹ Львівська КА

² Національна академія державного управління при Президентові України

³ Львівський НУ ім. Івана Франка

економічну сутність поняття "лібералізаційна ефективність", розглянути функцію лібералізації; простежити вплив лібералізації на економічну ефективність за умов чистої екстенсифікації, проаналізувати вплив лібералізації на економічний розвиток з урахуванням фактора часу.

Виклад основного матеріалу. Якщо економічну ефективність функціонування та розвитку господарських систем визначати в загальному вигляді та з позицій впливу зазначеного вище фактора формування чи зміни, то вона виступає як функція двох узагальнених факторів: по-перше, лібералізації як певного економічного процесу; по-друге, всіх інших факторів, які узагальнено (у цьому дослідженні, звичайно, бо в конкретному економічному аналізі зазначеної проблеми окремі фактори потрібно розглядати як особливі та специфічні детермінанти формування зазначеного вище результуючого параметра будь-якої діяльності) можна позначити як не лібералізаційні.

Керуючись зазначеними вище, найзагальніша функція економічної ефективності може бути представлена як функціональна залежність трьох змінних: власне економічної ефективності (E^e), яка є залежною змінною; не лібералізаційних факторів ($H-L$), які виступають як незалежна змінна; власне лібералізаційних факторів (L), що також є незалежною змінною, тобто

$$E^e = f(H-L, L). \quad (1)$$

Щоб окремо дослідити вплив лібералізації на економічну ефективність, потрібно спочатку елімінувати вплив не лібералізаційних факторів або розглядати їх як такі, що на певний проміжок часу є незмінними, а змінюються лише масштаби лібералізації. За умови використання такого методологічного підходу, ми досліджуватимемо лише вплив лібералізації на економічний розвиток. У цьому випадку економічна ефективність розглядатиметься виключно як функція такого специфічного фактора, як лібералізація. Тобто ми з'ясовуватимемо зв'язок (функціонального типу) між масштабами лібералізації і такою часткою загального рівня економічної ефективності, як узагальнюючий та результуючий параметр функціонування певних систем, який формується виключно під впливом розвитку лібералізаційних процесів:

$$E^l = f(L). \quad (2)$$

Зазначене вище ми позначаємо таким специфічним терміном, як лібералізаційна ефективність. Застосовуючи поняття "лібералізаційна ефективність", предметом дослідження є виявлення впливу лібералізації на формування або зміну загального рівня економічної ефективності функціонування відповідних господарських систем. Загалом цей вплив можна зобразити записом, який ми позначаємо як загальна формула (функція) лібералізаційної ефективності. Зауважимо, що загальна формула лібералізаційної ефективності може бути представлена у двох варіантах: інтегральному і диференціальному.

При інтегральному способі представлення ми зіставлятимемо абсолютні значення економічної ефективності (TE^e) і масштаби лібералізації (TL), тобто

$$E^e = TE^e: TL. \quad (3)$$

А при диференціальному способі представлення варто зіставляти диференціальні значення приросту зазначених вище параметрів – економічної ефективності (dE^e) і лібералізації (dL), тобто

$$E^e = dE^e : dL. \quad (4)$$

Практична реалізація дослідження в розрізі зазначених вище формул дає нам змогу розглядати лібералізацію як фактор формування, а не зміни рівня економічної ефективності функціонування певних господарських систем. Тобто необхідно брати до уваги лише чисту лібералізаційну економічну ефективність, яка виникає чи формується виключно внаслідок розвитку процесів лібералізації і в ній ще не акумульований вплив усіх інших факторів зміни рівня економічної ефективності як економічних, так і позаекономічних. Щоб відстежити чистий вплив лібералізації на рівень економічної ефективності функціонування тих чи інших економічних систем, потрібно повністю елімінувати вплив інших факторів формування економічної ефективності. Тобто ми розглядаємо лібералізацію як фактор формування рівня економічної ефективності, а всі інші фактори (економічні та позаекономічні) – як фактори зміни, які внаслідок сукупної дії лише зміщують вгору або вниз криву економічної ефективності (точніше, криву лібералізаційної економічної ефективності) (рис. 1, 2).

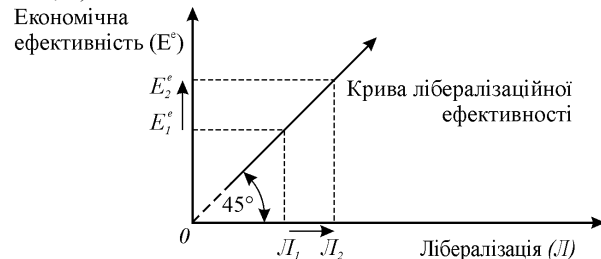

Рис. 1. Формування рівня економічної ефективності функціонування економічних систем під впливом лібералізаційних факторів (варіант чистої екстенсифікації та позитивного впливу)

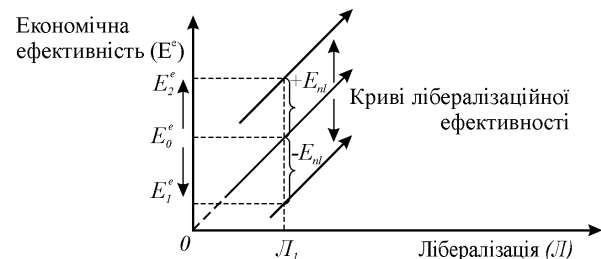

Рис. 2. Зміна рівня економічної ефективності функціонування економічних систем під впливом не лібералізаційних факторів: $+E_{nl}$ – позитивний ефект впливу не лібералізаційних факторів; $-E_{nl}$ – негативний ефект впливу не лібералізаційних факторів

По-перше, такий чистий вплив процесів лібералізації на формування рівня економічної ефективності функціонування тих чи інших економічних

систем можна виявити лише теоретично, а не емпірично. Жоден емпіричний аналіз не дасть змоги виділити "питому вагу" фактора лібералізації і його вплив на функціонування певних економічних систем. Однак це не означає, що такого впливу взагалі не існує. Досвід розвитку сучасних національних економічних систем свідчить, що за певних умов лібералізація позитивно впливає на функціонування економічних систем. Однак цей вплив не потрібно абсолютизувати, оскільки інколи лібералізація може і негативно впливати на результативність функціонування економічних систем.

По-друге, для теоретичного виявлення чистого впливу лібералізації на економічну ефективність функціонування певних економічних систем варто припустити, що всі інші фактори ніяк не впливають на зміну цього параметра, тобто потрібно виходити з передумови існування так званої чистої екстенсифікації. За умов чистої екстенсифікації крива економічної ефективності – горизонтальна і її рівень не зростає із збільшенням обсягів виробництва, тобто економічна ефективність абсолютно нееластична до зміни рівня обсягів виробництва. Можна вважати, що так звана масштабна еластичність економічної ефективності дорівнює нулю (рис. 3):

$$K_{e-m} = dE^e : dQ = 0. \quad (5)$$

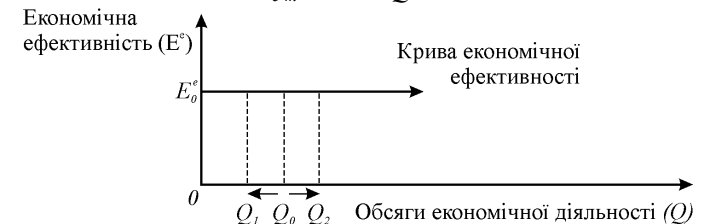

Рис. 3. Масштабна еластичність економічної ефективності за умов чистої екстенсифікації (варіант гіперкороткотривалого ринкового періоду)

Передумова чистої екстенсифікації вказує на те, що ніякі інші фактори зміни (формування) рівня економічної ефективності, окрім тих, що аналізуються у цьому випадку, не діють: вони або відсутні, або незмінні. В останньому випадку будь-який приріст рівня, наприклад лібералізації, свідчить про її чистий вплив на рівень економічної ефективності. Тобто в теоретичному аналізі цієї проблеми ми маємо виділити два типи (різновиди) лібералізаційної ефективності: чисту лібералізаційну ефективність, валову лібералізаційну ефективність. Якщо науковий аналіз обмежується виявленням чистої лібералізаційної ефективності, тоді для його практичної реалізації потрібно зіставляти масштаби лібералізації і лібералізаційний ефект. Під лібералізаційним ефектом варто розуміти загалом той вплив, який має лібералізація на економічний чи соціально-економічний (чи соціально-духовний) розвиток. Тобто ми повинні виділити принаймні три типи лібералізаційного ефекту.

По-перше, це економічний лібералізаційний ефект. В економічній частині лібералізаційний ефект – це та частина загального чи диференціального рівня економічної ефективності функціонування певних систем, яка формується під впливом розвитку лібералізаційних процесів. Він може бути, з

одного боку, чистим і валовим, з іншого – інтегральним і диференціальним. В економічному науковому аналізі головним повинен бути саме цей економічний лібералізаційний ефект, який виступає як результат дії особливої продуктивної сили, втіленої чи реалізованої в лібералізаційних процесах.

По-друге, це соціально-економічний лібералізаційний ефект як певний вплив лібералізації на соціальний розвиток основних суб'єктів господарської діяльності, їх соціально-матеріальне становище. Дослідження цього соціального впливу лібералізації в певних господарських системах також повинно проводитися в економічній науці, однак лише настільки, наскільки цей соціальний вплив матеріалізується в новій (додатковій) продуктивній силі. Та "частина" цього впливу, що матеріалізується у фізіологічному чи інтелектуальному розвитку основних суб'єктів господарської діяльності в економічному дослідженні, повинна виноситися "за дужки".

По-третє, це соціально-духовний лібералізаційний ефект, який проявляється в духовному чи інтелектуальному розвитку людини. Цей вплив лібералізації також повинен досліджуватися в різних науках, частково і в економічній теорії. У ній його досліджують, коли матеріалізується в додатковій продуктивній силі суб'єктів господарської діяльності. А частково – в соціологічній науці. Її предметом він виступає тоді, коли матеріалізується в духовному й інтелектуальному розвитку людини як вищій меті будь-якого економічного розвитку.

Така структуризація лібералізаційного ефекту на три складові має значне методологічне навантаження. Його потрібно враховувати у будь-якому (економічному, соціальному, соціально-політичному чи соціально-моральному) аналізі лібералізаційних процесів. В економічному аналізі в центрі уваги повинен бути економічний лібералізаційний ефект, оскільки він відображає в результатуючій формі вплив лібералізації на власне економічний розвиток. Чим він більший, тим значніша економічна цінність лібералізаційних процесів. Однак це не означає, що економічний аналіз повинен нехтувати соціальними чи соціально-духовними ефектами лібералізації. Їх також потрібно аналізувати в економічній теорії, але частково настільки, наскільки вони мають економічний зміст, тобто зворотно впливають на економічний розвиток як особлива продуктивна сила, а не лише споживча чи духовно-соціальна. Тобто лібералізація двояко впливає на економічний розвиток. З одного боку, прямо – вона виступає як безпосередня (але все-таки опосередкована розвитком процесів капіталізації) продуктивна сила і як безпосередня чи пряма економічна цінність. З іншого боку, опосередковано впливає на економічний розвиток, точніше зворотно. Під зворотнім впливом лібералізації ми розуміємо те, що соціальний і духовний розвиток людини (і суб'єктів певної господарської діяльності) врешті-решт матеріалізується у відповідному зростанні продуктивної сили чи у формуванні нової продуктивної сили.

Отож можна виділити прямий лібералізаційний ефект і зворотній. У сучасному науковому аналізі більше уваги приділяється виявленню переважно прямого ефекту, а зворотній – поза увагою. І це тому, що перший проявляється швидше, ніж другий. Другий значно віддаленіший у часі від першого,

тому його важче "зафіксувати" теоретично. Однак лібералізація загалом проявляється із значним "запізненням", значно більшим, ніж інші економічні процеси. Тому ми рідше розглядаємо її як економічну цінність, частіше – як соціально-духовну.

Тут показовими є деякі факти з досвіду ринкового реформування вітчизняної економіки (як й інших постсоціалістичних економік перехідного типу). Різка і раптова лібералізація національних економічних систем у 1991-1993 рр. призвела до різкого зниження продуктивності національної економіки. Лівою частиною вітчизняних ідеологів ринкового реформування економіки це було сприйнято як емпіричне підтвердження негативного впливу лібералізації на економічний розвиток. Насправді ми зіткнулися із фактом формування віддалених (чи навіть гіпервіддалених) ефектів лібералізації. Лібералізація – це особливий фактор економічного розвитку, вона, на відміну від більшості інших факторів, свою дію виявляє з величезним запізненням. А цього не помічають ті реформатори чи ідеологи, які чекають від неї раптових результатів, негайного економічного ефекту. У процесі оцінювання ефективності лібералізаційних процесів слід виходити з методологічного постулату про існування певного проміжку часу між здійсненням лібералізаційних процесів і її ефектами. Цей методологічний постулат обґрунтований у багатьох публікаціях [12-18].

Щоправда, можливі й такі економічні ситуації, коли вплив лібералізації на економічний розвиток є негайним, раптовим, без часового проміжку між здійсненням лібералізаційних процесів і їх ефектами. Таким раптовим цей вплив буває лише в окремих випадках, а саме – коли лібералізується не економіка загалом, а її окремі сегменти (сфери, сектори). Тут потрібно розуміти принципову відмінність між мікро- і макроекономічною лібералізацією. Остання проявляється переважно позитивно, але із значним проміжком часу. А перша може проявлятися як позитивно, так і негативно з дуже коротким проміжком часу. Негативно та швидко реагують на лібералізаційні процеси сектори суспільної і квазісуспільної сфери економіки, а позитивно та швидко – сектори приватної і квазіприватної сфери економіки.

Висновки. Рівень економічної ефективності функціонування господарських систем формується під впливом двох груп факторів – лібералізаційних і не лібералізаційних. Вплив лібералізації на процес її формування характеризується новим науковим поняттям "лібералізаційна ефективність". З кількісного боку цей вплив відображається за допомогою функції лібералізації, в якій незалежною змінною виступають масштаби лібералізації, а залежною – рівень економічної ефективності. На основі загальної функції можна запропонувати дві формули: інтегральну і диференціальну. Щоб виявити чистий вплив лібералізації на такий узагальнювальний параметр розвитку та функціонування господарських систем, як економічна ефективність, потрібно лібералізаційні процеси досліджувати за умов чистої екстенсифікації. У цих умовах вплив усіх інших (не лібералізаційних) факторів на економічний розвиток елімінується. Водночас лібералізація і її масштаби розглядаються як фактор формування, а не фактор зміни рівня економічної ефективності фун-

кціонування господарських систем. Не лібералізаційні фактори як фактори зміни рівня економічної ефективності лише зміщують криві лібералізаційної ефективності вгору або вниз, залежно від характеру чи типу їх впливу.

Важливу методологічну роль в дослідженні лібералізаційних процесів відіграє емпіричний і теоретичний факт віддаленості соціально-економічних наслідків лібералізації від моменту їх здійснення, що є причиною неправильного уявлення про характер їх впливу на економічний розвиток. Однак в окремих випадках проміжок часу між початком лібералізаційних процедур і їх соціально-економічними ефектами є незначним або практично відсутнім. Негативно і майже раптово реагують на лібералізаційні процеси суспільні та квазісуспільні системи, позитивно і через певний час – приватні та квазіприватні системи.

Література

1. Мочерний С.В. Основи економічних знань / С.В. Мочерний. – К. : Вид-во "Феміна", 1995. – 352 с.
2. Хошимура Ш. Теория воспроизводства и накопления капитала / Ш. Хошимура. – М. : Изд-во "Прогресс", 1978. – 254 с.
3. Шухов Н.С. Русская политическая экономия / Н.С. Шухов, В.Н. Щербаков. – М. : Изд-во "Наука", 1998. – 585 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – В 3-ох т. – М. : Изд-во "Прогресс-Универс". – 1993. – Т. 1. – 415 с.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – В 3-ох т. – М. : Изд-во "Прогресс-Универс". – 1993. – Т. 2. – 310 с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – В 3-ох т. – М. : Изд-во "Прогресс-Универс". – 1993. – Т. 3. – 351 с.
7. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – В 2-ух т. – М. : Изд-во "Эконом". – 1993. – Т. 1. – С. 79-396.
8. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж. С. Миль. – В 3-ох т. – М. : Изд-во "Прогресс". – 1980. – Т. 1. – 495 с.
9. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Изд-во "Дело ЛТД", 1995. – 864 с.
10. Самуельсон П. Экономика / П. Самуельсон. – Львів : Вид-во "Світ", 1993. – 494 с.
11. Економічні системи / за ред. Г.І. Башнянина. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2011. – Т. 2. – 496 с.
12. Математические методы в планировании отраслей и предприятий / под ред. И.Г. Попова. – Изд. 2-ое, [перераб. и доп.]. – М. : Изд-во "Экономика", 1981. – 336 с.
13. Федоренко Н.П. Вопросы оптимального функционирования экономики / Н.П. Федоренко. – М. : Изд-во "Наука", 1980. – 200 с.
14. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал / Дж.Р. Хикс. – М. : Изд-во "Прогресс-Универс", 1993. – 488 с.
15. Берка К. Измерение: понятия, теория, проблемы / К. Берка. – М. : Изд-во "Прогресс", 1987. – 319 с.
16. Айвазян С.А. Прикладная статистика и основы эконометрики / С.А. Айвазян, В.С. Мхитарян. – М. : Изд-во ЮНИТИ, 1998. – 1022 с.
17. Башнянин Г.І. Економетричні методи економічного аналізу: природа та типи / Г.І. Башнянин, А.Г. Дробовський, І.В. Гончарук // Перехідні економічні системи : зб. наук. праць студентів, аспірантів і викладачів. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2009. – Вип. 11. – С. 26-31.
18. Дубовий Б.В. Про структуру виробничих систем і проблему виміру інтегральної ефективності їх функціонування: Соціально-економічні дослідження в перехідний період / Б.В. Дубовий // Щорічник наукових праць. – Сер.: Застосування статистичних методів (регіональний аспект). – Львів : Вид-во ІРД НАН України, 1999. – Вип. X. – С. 66-70.

Башнянин Г.І., Сельский А.А., Туранский Ю.И., Кундицкий А.А.
Либерализационная эффективность экономических систем

Раскрыта экономическая сущность понятия "либерализационная эффективность", что позволило представить функциональную зависимость между экономической эффективностью и либерализацией в двух вариантах: интегральном и дифференциальном. Прослежено влияние либерализации на экономическую эффективность в условиях чистой экстенсификации. Проанализирован характер влияния либерализации на экономическое развитие с учетом фактора времени.

Ключевые слова: либерализация, либерализационная эффективность, экономическая эффективность, экстенсификация, экономические системы.

Bashnyanyn G.I., Selsky A.A., Turyansky Yu.I., Kundytskiy O.O.
liberalization efficiency of economic systems

The economic essence of "liberalization efficiency" enables us to introduce the functional relationship between the economic efficiency and liberalization in integral and differential versions. The impact of liberalization on the economic efficiency in terms of pure extensification has been researched. The influence of liberalization on the economic development based on the time factor has been analyzed.

Keywords: liberalization, liberalization effectiveness, economic efficiency, extensification, economic systems.

УДК 338.242:65.012.8

**Доц. Д.Д. Буркальцева, канд. екон. наук –
 Феодосійська фінансово-економічна академія
 Київського університету ринкових відносин**

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Окреслено засоби формування системи забезпечення економічної безпеки держави. Проаналізовано інституційне середовище функціонування структурних елементів економічної безпеки. Розкрито принципи та основні напрями стратегії національної безпеки України, Росії та США з їх аналізом і порівняннями. Запропоновано заходи з удосконалення інституційно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, стратегія національної безпеки, інституційно-правове забезпечення.

Постановка проблеми. Досягнення високого рівня економічної безпеки неможливе без реалізації державної політики з її забезпечення на основі формування сприятливих макроекономічних передумов, надійного, удосконаленого, згідно з потребами і викликами сучасності, фінансового базису, розвинутого інноваційно-інвестиційного потенціалу, соціально орієнтованого економічного середовища та ін. Цьому повинно передувати визначення принципів, пріоритетних завдань, шляхів і механізмів забезпечення інтересів ключових суб'єктів безпеки та захисту їх від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Метою дослідження є вироблення пропозицій щодо напрямів удосконалення інституційного та нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Принципами державної політики забезпечення економічної безпеки виокремимо ті, дотримання яких у посттрансформаційний період розвитку соціально-економічної системи створить належні передумови для відновлення та стабілізації економіки; впровадження та реалізації модернізаційних перетворень; удосконалення нормативно-мето-